

Interregional Economic Growth with The Theory of Growth Poles in Kazakhstan

Murat Çiftçi *

* Trakya Üniversitesi İİBF ÇEEİ Bölümü

E-mail: drmuratciftci@gmail.com

Copyright © 2015 Murat Çiftçi. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

This paper looks at focused on measurement of interregional inequality in Kazakhstan's GDP from 2003 to 2010. Using data from Kazakhstan State Statistics Service and statistical applying is based on Atkinson inter - regional inequality index. It is shown that the inter - regional production inequality has disequilibrium from 2003 to 2010. The indices have found that there are unequal distribution of production and serious loss of social welfare for the regional people from production. Levels of social welfare rate from production were 72.5 % in 2003 and 63.1 % in 2010. The loss of social welfare were the fall less 30s % after 2003.

Keywords: Regional science, regional economics, statistics, social politics

Büyüme Kutupları Yaklaşımıyla Kazakistan'da 2003-10 Arası Bölgelerarası Büyüme

ÖZET

Bu çalışmada Kazakistan'ın GSYİH'nın bölgeler arası dengesizliğinin 2003 - 2010 yılları arasındaki durumunun ölçülmesine odaklanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Kazakistan Devlet İstatistik Hizmetleri'nden elde edilmiş olup gerçekleştirilen uygulamada kullanılan istatistiki yöntem ise Atkinson bölgesel eşitsizlik endeksidir. Elde edilen bulgular, Kazakistan'da 2003-2010 yılları arasında üretimde bölgeler arası dengesizliğin artarak sürmeye devam ettiğini göstermektedir. Endeks değerleri, toplumun bölgeler arası dengesiz üretimden dolayı çok ciddi sosyal refah kaybı yaşadığını desteklemektedir. Üretimin bölgeler arası dağılımına göre elde edilen sosyal refah düzeyleri 2003' te % 72.5 iken 2010' da % 63.1 olmuştur. Sosyal refah kayıpları da 2003 sonrasında %30' ların altına inememiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölge bilimi, bölgesel iktisat, istatistik, sosyal politika

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Kazakistan'da ekonomik büyümenin bölgelerarasında dağılımında yaşanan dengesizliğin ve yol açtığı sosyal refah kayıplarının analiz edilmesidir. Analize esas olan bölgesel ekonomik büyüme perspektifi de Perroux'un öncülüğündeki dengesiz büyüme modelleri içerisinde öncü yaklaşımı oluşturan büyüme kutupları (bölge bilimindeki yansıması olarak da büyüme merkezleri) kuramıdır. Çalışmada kullanılan istatistikî analiz yöntemi, tekli eşitsizlik endekslerinden Atkinson bölgesel eşitsizlik katsayısına dayanarak hesaplanan eşitsizlik endeksidir. Çalışmanın istatistikî uygulamalarına temel oluşturan veriler ise Kazakistan'ın ulusal istatistik merkezinden alınmıştır.

Kazakistan, fert başına düşen milli gelir açısından dünya ortalamasının altındadır. Ancak 2000–2010 arası dönemde cari dolar fiyatlarıyla fert başına düşen milli gelir düzeyinde yaşanan 5 katın üzerindeki artış, Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına göre 2000'de Orta Gelirli Ülkeler kategorisindekilerin ortalamasının oldukça altındayken 2010'a gelindiğinde Orta Gelirli Ülkeler kategorisindekilerin ortalamasının oldukça üzerine çıkmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Fert Başına Düşen Milli Gelir Düzeylerinde 2000-2010 Arasında Yaşanan Değişimin Uluslararası Mukayesesi (Cari ABD Doları, Yüzdellik Değişim)

Ülke Grupları	2000	2010	2000–10 Yüzdellik Değişim
Kazakistan	1190	7440	525,2
Dünya	5150	9097	76,6
Düşük Gelirli Ülkeler	420	510	21,4
Orta Gelirli Ülkeler	1970	3764	91,1
Yüksek Gelirli Ülkeler	27510	38658	40,5

Kaynaklar:

World Bank (2002), World Development Report 2002, Oxford University Press, New York, p. 232–233.

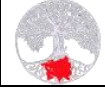
World Bank (2012), World Development Report 2002, Washington D.C., p. 392-393.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nca hazırlanan yıllık insani gelişmişlik indeksi açısından bakıldığında ise, 1990'daki seviyesine 2003'te yeniden ulaşabildiği görülmekte olup, 2000 yılından itibaren düzenli bir iyileşme yaşandığı görülmektedir (UNDP, 2009: 119).

Son yıllarda popüleritesi artan bir diğer gösterge olarak küresel kölelik indeksi açısından da Kazakistan'ın başta Rusya Federasyonu olmak üzere çok sayıda eski doğu bloğu ülkesine göre iyi durumda olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre 2014'te Rusya Federasyonu için tüm nüfusun %0.732'sine denk gelen 1 milyonun üzerinde olduğu hesaplanan modern kölelik düzeyindeki kişi sayısı Kazakistan'da tüm nüfusunun %0.359'una denk gelen 61200 kişiyle sınırlıdır (Hope for Children Organization Australia Ltd, 2014: 19).

Bu bulgulardan da görüleceği üzere Kazakistan ekonomisinde özellikle 2000 sonrası dönemde iyileşmeyle karşılaşmakta ve yaşam standartlarında da benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır. Ancak elbette elde edilen bulgular reel gelişimi yansıtmakta yetersiz olup, küresel ve bulunduğu coğrafya içerisinde Avrasya bileşeni içerisinde uluslararası mukayeselere dayanmaktadır. Son uçların reel gelişimini detaylandırmak ise, söz konusu iyileşmenin görünürde mi yoksa yapısal olarak mı gerçekleştiğini anlamak açısından önemlidir.

Çalışma üç ana bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölümde Kazakistan'ın 2000 sonrası dönemde ekonomik yapısının bölgesel birimlerine göre gelişimi mukayeseli olarak incelenmiştir. İkinci

bölümde ise Perroux' un büyüme kutupları yaklaşımının teorisi özetlenerek aktarılmıştır. Üçüncü ve son ana bölümde ise, Perroux'un büyüme kutupları yaklaşımının Kazakistan'ın 2000 sonrası bölgelerarası gelişiminde geçerli olup – olmadığının istatistiksel sınavasını içeren analizler gerçekleştirilmiştir.

KAZAKİSTAN'DA 2000 SONRASI İÇİN EKONOMİNİN BÖLGELERARASI GELİŞİMİ

Kazakistan bölgesel istatistikleri on altı bölgesel birime ayrılarak sunulmaktadır. Kazakistan'ın resmi istatistik kurumundan derlenen 2000–2010 arasındaki veriler aşağıdaki beş tabloda sunulmuştur. Cari Tenge fiyatlarıyla on altı bölgesel birimde 2000–2010 arasında gerçekleştirilen yıllık GSYİH düzeyleri tablo 1'de sunulmuştur.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	82.957	107.693	116.616	141.570	166.163	196.761	254.186	406.298	477.641	524.837	585.965
Aktobe	118.093	147.045	179.595	236.693	295.818	412.959	517.032	678.939	871.514	853.646	1.173.593
Almatı	124.564	158.693	185.604	230.574	258.440	322.697	408.617	550.708	677.309	773.228	997.712
Atırav	245.478	293.405	389.546	484.128	639.580	808.222	1.094.151	1.234.008	1.798.475	1.969.924	2.843.649
Doğu Kazakistan	238.924	280.590	293.340	334.290	392.015	467.510	615.123	800.528	890.041	983.664	1.244.103
Almatı	415.154	570.867	688.416	808.758	1.102.213	1.497.351	2.272.683	2.675.907	2.949.629	3.175.259	3.923.413
Astana	134.932	204.426	230.721	302.164	468.770	711.612	957.071	1.134.214	1.291.813	1.373.187	1.774.185
Jambıl	57.783	69.859	82.973	119.500	137.238	168.555	192.205	266.468	324.807	348.916	446.399
Batı Kazakistan	118.375	149.938	178.368	200.889	356.922	401.106	512.320	617.693	826.546	822.978	1.048.780
Karaganda	299.947	337.703	370.494	444.419	508.971	679.806	922.635	1.144.309	1.463.027	1.515.792	1.872.842
Kostanay	158.853	171.666	185.172	235.112	272.279	322.711	387.344	560.378	704.281	723.860	856.747
Kızılorda	57.683	73.363	102.532	135.996	179.834	242.379	363.797	499.620	685.211	641.576	859.148
Mangıstav	129.387	147.290	199.803	217.957	295.805	432.225	593.994	756.592	1.095.816	1.108.521	1.484.848
Pavlodar	167.554	203.707	216.186	268.696	334.270	384.019	462.208	591.978	862.422	862.841	1.031.879
Kuzey Kazakistan	71.109	98.774	111.409	140.487	151.916	184.672	236.877	320.391	403.003	403.921	466.955
Güney Kazakistan	179.108	235.574	245.504	310.743	309.903	358.009	423.488	611.764	731.383	925.499	1.205.298
Toplam	1.733.264	2.016.456	2.599.902	3.250.593	3.776.277	4.611.975	5.870.134	7.590.594	10.213.731	12.849.794	16.052.919

Tablo 1. Kazakistan'da 2000–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Gerçekleşen GSYİH (Milyon Tenge)

Ülke bütününde GSYİH' da 2000–2010 arasında geçen on yıllık süre zarfında 9.2 katlık artışın yaşandığı görülmektedir. 2000 yılında 1.7 trilyon Tenge düzeyinde gerçekleşen GSYİH düzeyi 2010'da 16 trilyon Tenge'yi aşmıştır. Bölgesel birimlere göre GSYİH'daki artış incelendiğinde ise en yüksek artışın Kızılorda vilayetinde yaklaşık 15 kat olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kızılorda vilayetini ise 13 katı aşan artışla Astana takip etmektedir. Bölgesel GSYİH düzeylerinde en düşük artışın yaşandığı vilayet ise Doğu Kazakistan vilayetidir. Doğu Kazakistan'ı 5.4 katlık artışla Kostanay vilayeti takip etmektedir. Eski başkent Almatı'da sağlanan büyüme performansı 8 katlık artış düzeyiyle ülke ortalaması civarında gerçekleşirken yeni başkent Astana'da büyüme performansı ülke genelinin oldukça üzerine çıkmıştır.

Tenge'nin dolar karşısındaki parite durumunda 2000–2010 arasında 120 ile 153 Tenge'nin 1 dolara eşit olması, para biriminin döviz cinsinden stabil olduğunun savunulmasını mümkün kılmaktadır. Özellikle uluslararası karşılaştırmalar için yararlı olacağından bölgesel birimler

ve ülke bütününde 2000–2010 arasında dolar cinsinden GSYİH düzeyleri de tablo 2'de sunulmuştur.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	584	734	761	946	1.222	1.481	2.016	3.315	3.970	3.558	3.976
Aktobe	832	1.002	1.172	1.582	2.175	3.107	4.100	5.540	7.245	5.787	7.963
Almatı	877	1.082	1.211	1.541	1.900	2.428	3.240	4.494	5.630	5.242	6.770
Atrav	1.729	2.000	2.541	3.236	4.703	6.081	8.677	10.069	14.950	13.355	19.295
Doğu Kazakistan	1.683	1.913	1.914	2.235	2.882	3.518	4.878	6.532	7.399	6.669	8.441
Almatı	2.924	3.891	4.491	5.406	8.105	11.267	18.023	21.835	24.519	21.527	26.621
Astana	950	1.393	1.505	2.020	3.447	5.354	7.590	9.255	10.738	9.310	12.038
Jambıl	407	476	541	799	1.009	1.268	1.524	2.174	2.700	2.366	3.029
Batı Kazakistan	834	1.022	1.164	1.343	2.624	3.018	4.063	5.040	6.871	5.580	7.116
Karaganda	2.112	2.302	2.417	2.971	3.742	5.115	7.317	9.337	12.161	10.277	12.708
Kostanay	1.119	1.170	1.208	1.572	2.002	2.428	3.072	4.573	5.854	4.908	5.813
Kızılorda	406	500	669	909	1.322	1.824	2.885	4.077	5.696	4.350	5.829
Mangıstav	911	1.004	1.303	1.457	2.175	3.252	4.710	6.174	9.109	7.515	10.075
Pavlodar	1.180	1.389	1.410	1.796	2.458	2.890	3.665	4.831	7.169	5.850	7.001
Kuzey Kazakistan	501	673	727	939	1.117	1.390	1.878	2.614	3.350	2.738	3.168
Güney Kazakistan	1.261	1.606	1.601	2.077	2.279	2.694	3.358	4.992	6.080	6.275	8.178
Toplam	12.206	13.745	16.960	21.729	27.767	34.703	46.551	61.939	84.902	87.117	108.922

Tablo 2. Kazakistan'da 2000–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Gerçekleşen GSYİH (Milyon Dolar)

Dolar cinsinden GSYİH'daki artış incelendiğinde ülke bütününde 2000-2010 arasında geçen on yıllık süre zarfında 8.9 katlık artışın yaşandığı görülmektedir. 2000 yılında 12.2 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen GSYİH 2010'da yaklaşık 109 milyar dolara ulaşmıştır. Bölgesel birimlere göre GSYİH'daki artış incelendiğinde ise en yüksek artışın Kızılorda vilayetinde 14.3 kat olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kızılorda vilayetini ise 12.7 katlık artışla Astana takip etmektedir. Bölgesel GSYİH düzeylerinde en düşük artışın yaşandığı vilayet ise Doğu Kazakistan vilayetidir. Doğu Kazakistan'ı 5.2 katlık artışla Kostanay vilayeti takip etmektedir. Eski başkent Almatı'da sağlanan büyüme performansı 7.7 kat olarak gerçekleşmiştir.

Dolar cinsinden GSYİH düzeylerinde yaşanan gelişim uluslararası karşılaştırmalar için gösterge kabiliyetine sahip olsa da ülkede Tenge'nin dolar karşısında değerlendirilmesi reel olarak büyüme performansını göstermede doların gösterge kabiliyetini zayıflatmaktadır. GSYİH deflatörüne göre 2000-2010 arasında Tenge'nin alım gücünde yaklaşık 4.6 katlık değer kaybı yaşanmıştır. Enflasyonun dolar cinsinden alım gücünde de yol açtığı kayıp 4.4 kata ulaşmıştır. Dolayısıyla Kazakistan'da on yılda Tenge'nin dolar karşısında 4.4 kat değerlendirildiği görülmektedir.

Enflasyonla uyumlu olmayan döviz kuru gelişimi, büyümenin reel olarak ne ölçüde olduğunun tespiti için deflatöre göre arındırma işleminin yapılması ihtiyacını doğurmaktadır. Buna göre tablo 2'de 2000–2010 yılları arasında 2000 yılı sabit Tenge fiyatlarıyla Kazakistan'da bölgesel birimler ve ülke bütününde gerçekleşen GSYİH düzeyleri hesaplanarak sunulmuştur.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	82.957	91.731	93.571	102.007	105.719	105.032	111.398	139.600	138.675	120.531	128.245
Aktobe	118.093	125.251	144.104	170.547	188.210	220.439	226.591	233.277	253.030	196.043	256.853
Almati	124.564	135.173	148.926	166.138	164.429	172.257	179.078	189.218	196.646	177.575	218.360
Atırav	245.478	249.919	312.566	348.834	406.925	431.432	479.515	423.993	522.158	452.401	622.362
Doğu Kazakistan	238.924	239.004	235.372	240.870	249.415	249.559	269.580	275.054	258.409	225.902	272.285
Almati	415.154	486.258	552.375	582.744	701.270	799.292	996.010	919.416	856.377	729.211	858.680
Astana	134.932	174.128	185.127	217.722	298.249	379.861	419.439	389.705	375.057	315.358	388.299
Jambıl	57.783	59.505	66.576	86.105	87.316	89.975	84.235	91.556	94.302	80.130	97.699
Batı Kazakistan	118.375	127.716	143.120	144.749	227.087	214.112	224.526	212.234	239.974	189.000	229.536
Karaganda	299.947	287.651	297.279	320.222	323.827	362.883	404.347	393.174	424.766	348.108	409.891
Kostanay	158.853	146.223	148.579	169.408	173.234	172.265	169.755	192.541	204.477	166.237	187.508
Kızılorda	57.683	62.490	82.270	97.991	114.417	129.383	159.435	171.665	198.940	147.340	188.033
Mangıstav	129.387	125.460	160.319	157.047	188.202	230.724	260.320	259.958	318.153	254.576	324.974
Pavlodar	167.554	173.516	173.464	193.607	212.676	204.991	202.564	203.398	250.390	198.155	225.837
Kuzey Kazakistan	71.109	84.134	89.393	101.227	96.655	98.579	103.812	110.083	117.006	92.762	102.198
Güney Kazakistan	179.108	200.659	196.989	223.903	197.172	191.106	185.595	210.196	212.345	212.545	263.792
Toplam	1.733.264	1.717.595	2.086.122	2.342.188	2.402.612	2.461.891	2.572.604	2.608.055	2.965.392	2.951.008	3.513.348

Tablo 3: Kazakistan'da 2000–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Gerçekleşen Reel GSYİH (2000 Yılı Fiyatlarıyla Milyon Tenge)

Ülke bütününde 2000 yılı sabit Tenge fiyatlarıyla GSYİH' da 2000–2010 arasında geçen on yıllık süre zarfında 2 katlık artışın yaşandığı görülmektedir. 2000 yılında 1.7 trilyon Tenge düzeyinde gerçekleşen GSYİH düzeyi 2010'da 3.5 trilyon Tenge'ye ulaşmıştır. Bölgesel birimlere göre GSYİH'daki artış incelendiğinde ise en yüksek artışın Kızılorda vilayetinde yaklaşık 3.3 kat olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kızılorda vilayetini ise 2.9 katlık artışla Astana takip etmektedir. Bölgesel GSYİH düzeylerinde en düşük artışın yaşandığı vilayet olan Doğu Kazakistan'da %14'lük reel artış ancak sağlanabilmiştir. Doğu Kazakistan'ı %18'lik artışla Kostanay vilayeti takip etmektedir. Eski başkent Almati'da sağlanan büyüme performansı 2.1 katlık artış düzeyiyle ülke ortalamasını ancak yakalayabilirken yeni başkent Astana'da büyüme performansı ülke genelinin oldukça üzerine çıkmıştır.

İktisadi büyümede nüfusun etkisinin giderilmesi için ekonomi literatüründe fert başına düşen GSYİH, GSMH veya milli gelir düzeyleri daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca uluslararası karşılaştırmalarda da fert başına düşen düzeyler uzun yıllar boyunca kalkınmışlık düzeyi göstergesi olarak kabul edilmiştir. Günümüzdeki çeşitli çoklu gelişmişlik endekslerinde de en azından endeks bileşeni olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu sebeple Kazakistan'ın 2000–2010 dönemi bölgelerarası ekonomik görünümünün incelenmesinde fert başına düşen bölgesel GSYİH düzeylerinin hesaplanarak incelenmesinin ayrıca önemi mevcuttur. Hesaplama için gereken bölgesel nüfus istatistiklerine ise 2003–2010 arası döneme ilişkin Kazakistan resmi istatistik kurumu yayınlarından ulaşılabilmektedir. Tablo 4'te 2003-2010 arasında sekiz yıl için on altı bölgesel birimin nüfus miktarları sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	748.167	748.930	747.185	746.652	748.559	747.447	738.824	735.135
Aktobe	668.378	671.812	678.607	686.698	695.454	703.660	756.782	763.589
Almatı	1.560.267	1.571.194	1.589.751	1.603.758	1.620.696	1.643.278	1.804.004	1.836.563
Atrav	451.928	457.215	463.466	472.384	480.687	490.369	509.123	520.982
Doğu Kazakistan	1.465.931	1.455.412	1.442.097	1.431.180	1.424.513	1.417.384	1.396.866	1.398.219
Almatı	1.149.641	1.175.208	1.209.485	1.247.896	1.287.246	1.324.739	1.361.877	1.391.095
Astana	501.998	510.533	529.335	550.438	574.448	602.684	605.254	649.139
Jambıl	980.072	985.552	992.089	1.001.094	1.009.210	1.018.845	1.020.791	1.034.624
Batı Kazakistan	602.133	603.832	606.534	609.291	612.479	615.310	598.341	603.858
Karaganda	1.333.656	1.330.927	1.331.702	1.334.438	1.339.368	1.342.081	1.341.202	1.346.938
Kostanay	919.558	913.435	907.396	903.178	900.333	894.192	886.328	883.365
Kızılorda	603.804	607.491	612.048	618.249	625.070	632.234	677.732	689.038
Mangıstav	338.612	349.668	361.754	374.430	390.531	407.403	482.631	503.265
Pavlodar	748.651	745.238	743.826	742.911	744.860	746.454	742.276	744.363
Kuzey Kazakistan	682.148	674.497	665.936	663.126	660.950	653.921	597.530	592.746
Güney Kazakistan	2.111.893	2.150.256	2.193.556	2.233.568	2.282.474	2.331.505	2.462.782	2.511.698
Toplam	14.866.837	14.951.200	15.074.767	15.219.291	15.396.878	15.571.506	15.982.343	16.204.617

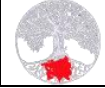
Tablo 4. Kazakistan'da 2003–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Nüfus (Kişi)

Kazakistan'da 2003–2010 arası dönemde 2003'e göre 2010'da bölgesel birimlerdeki nüfus miktarları açısından beş bölgesel birimde nüfus azalışıyla karşılaşılırken on bir bölgesel birimde nüfus artışı sağlanmıştır. Nüfusta en süratli düşüşün yaşandığı bölgesel birim Kuzey Kazakistan bölgesel birimiyken en yüksek nüfus artışının sağlandığı bölgesel birim ise yeni başkent Astana olmuştur. Ülke genelinde 2003–2010 arasında %9'luk nüfus artışının sağlandığı Kazakistan'da Kuzey Kazakistan bölgesel biriminde yaşanan nüfus azalışı %13.1'e ulaşmış, yeni başkent Astana'da ise %29.3'lük nüfus artışıyla karşılaşılmıştır. Eski başkent Almatı'da da başkent Astana'ya taşınmasına karşılık %21'lik nüfus artışının yaşanması dikkat çekicidir. Buna göre 2003-2010 arasında bölgesel birimler ve ülke bütününde gerçekleşen fert başına düşen GSYİH düzeyleri tablo 5-7 arasında sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	189	222	263	340	543	639	710	797
Aktobe	354	440	609	753	976	1.239	1.128	1.537
Almatı	148	164	203	255	340	412	429	543
Atrav	1.071	1.399	1.744	2.316	2.567	3.668	3.869	5.458
Doğu Kazakistan	228	269	324	430	562	628	704	890
Almatı	703	938	1.238	1.821	2.079	2.227	2.332	2.820
Astana	602	918	1.344	1.739	1.974	2.143	2.269	2.733
Jambıl	122	139	170	192	264	319	342	431
Batı Kazakistan	334	591	661	841	1.009	1.343	1.375	1.737
Karaganda	333	382	510	691	854	1.090	1.130	1.390
Kostanay	256	298	356	429	622	788	817	970
Kızılorda	225	296	396	588	799	1.084	947	1.247
Mangıstav	644	846	1.195	1.586	1.937	2.690	2.297	2.950
Pavlodar	359	449	516	622	795	1.155	1.162	1.386
Kuzey Kazakistan	206	225	277	357	485	616	676	788
Güney Kazakistan	147	144	163	190	268	314	376	480
Toplam	219	253	306	386	493	656	804	991

Tablo 5. Kazakistan'da 2003–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Kişi Başına Düşen GSYİH (Bin Tenge)

Kazakistan'da bölgesel birimler ve ülke bütününe göre cari Tenge fiyatlarıyla fert başına düşen GSYİH düzeyleri tablo 5'te sunulmuştur. Buna göre ülke bütününde fert başına düşen GSYİH' da 2003–2010 arasında geçen yedi yıllık süre zarfında 4.5 katlık artışın yaşandığı görülmektedir. 2003 yılında 219 bin Tenge düzeyinde gerçekleşen fert başına düşen GSYİH düzeyi 2010'da 991 bin Tenge'ye ulaşmıştır. Bölgesel birimlere göre fert başına düşen

GSYİH'daki artış incelendiğinde ise en yüksek artışın Kızılorda vilayetinde 5.5 katın üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Kızılorda vilayetini ise 5.2 katı aşan artışla Batı Kazakistan takip etmektedir. Bölgesel fert başına düşen GSYİH düzeylerinde en düşük artışın yaşandığı vilayet ise Güney Kazakistan bölgesel birimidir. Bu bölgesel birimi Jambıl bölgesel birimi yaklaşık 3.5 katlık artışla takip etmektedir. Eski başkent Almatı da nüfus etkisinden arındırılmış büyüme performansına göre en düşük üçüncü bölgesel birim konumunda olup bunda göreceli olarak gerçekleşen yüksek nüfus artışının etkisi mevcuttur. Yeni başkent Astana'da ise nüfus etkisinden arındırılmış büyüme performansı ülke geneliyle neredeyse aynı düzeydedir.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	1.265	1.631	1.981	2.700	4.429	5.312	4.816	5.408
Aktobe	2.367	3.238	4.579	5.971	7.966	10.295	7.647	10.428
Almatı	988	1.209	1.527	2.021	2.773	3.426	2.906	3.686
Atırav	7.161	10.286	13.122	18.368	20.948	30.487	26.232	37.035
Doğu Kazakistan	1.524	1.981	2.439	3.408	4.586	5.220	4.774	6.037
Almatı	4.702	6.896	9.315	14.443	16.963	18.509	15.807	19.137
Astana	4.024	6.751	10.116	13.789	16.111	17.817	15.382	18.545
Jambıl	815	1.024	1.278	1.523	2.155	2.650	2.317	2.928
Batı Kazakistan	2.230	4.346	4.976	6.668	8.229	11.166	9.325	11.784
Karaganda	2.227	2.812	3.841	5.483	6.972	9.062	7.662	9.434
Kostanay	1.709	2.192	2.676	3.401	5.079	6.547	5.537	6.581
Kızılorda	1.506	2.177	2.980	4.666	6.522	9.009	6.418	8.460
Mangıstav	4.303	6.220	8.990	12.580	15.809	22.359	15.572	20.019
Pavlodar	2.399	3.298	3.885	4.934	6.485	9.604	7.881	9.406
Kuzey Kazakistan	1.377	1.656	2.087	2.833	3.955	5.123	4.583	5.345
Güney Kazakistan	984	1.060	1.228	1.504	2.187	2.608	2.548	3.256
Toplam	1.462	1.857	2.302	3.059	4.023	5.452	5.451	6.722

Tablo 6. Kazakistan'da 2003–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Kişi Başına Düşen GSYİH (Dolar)

Dolar cinsinden fert başına düşen GSYİH'daki artış incelendiğinde ülke bütününde 2003-2010 arasında geçen yedi yıllık süre zarfında 4.6 katlık artışın yaşandığı görülmektedir. 2003 yılında 1462 dolar düzeyinde gerçekleşen GSYİH 2010'da 6722 dolara ulaşmıştır. Bölgesel birimlere göre fert başına düşen GSYİH'daki artış incelendiğinde ise en yüksek artışın Kızılorda vilayetinde 5.3 kat olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kızılorda vilayetini ise 5.3 katlık artışla Batı Kazakistan takip etmektedir. Bölgesel fert başına düşen GSYİH düzeylerinde en düşük artışın yaşandığı vilayet ise Güney Kazakistan vilayetidir. Güney Kazakistan'ı 3.6 katlık artışla Jambıl vilayeti takip etmektedir. Eski başkent Almatı'da sağlanan büyüme performansı 3.7 kat olarak gerçekleşirken yeni başkent Astana'daki büyüme 4.6 düzeyindedir.

Sabit Tenge fiyatlarıyla bölgesel birimler ve ülke bütünü için fert başına düşen GSYİH düzeyleri ise tablo 7'de sunulmuştur. Buna göre Kazakistan ülke bütününde 2000 yılı Tenge fiyatlarına göre 2003'te 158 bin Tenge olan fert başına düşen GSYİH düzeyi 2010'a gelindiğinde %37.6'lık reel artışla 217 bin Tenge düzeyine ulaşmıştır. Bölgesel birimlere göre fert başına düşen GSYİH'daki artış incelendiğinde ise en yüksek artışın Kızılorda vilayetinde %68.1'lik yükselişle gerçekleştiği görülmektedir. Kızılorda vilayetini ise %58.1'lik artışla Batı Kazakistan takip etmektedir. Bölgesel GSYİH düzeylerinde en düşük artışın yaşandığı vilayet ise Güney Kazakistan bölgesel birimidir. Bu bölgesel birimi eski Jambıl %7.5'lik artışla takip etmektedir. Eski başkent Almatı'da sağlanan nüfus etkisinden arındırılmış reel büyüme performansı %11.1 olarak gerçekleşirken yeni başkent Astana'daki büyüme %37.9 düzeyindedir.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Akmola	136	141	141	149	186	186	163	174
Aktobe	255	280	325	330	335	360	259	336
Almatı	106	105	108	112	117	120	98	119
Atırav	772	890	931	1.015	882	1.065	889	1.195
Doğu Kazakistan	164	171	173	188	193	182	162	195
Almatı	507	597	661	798	714	646	535	617
Astana	434	584	718	762	678	622	521	598
Jambıl	88	89	91	84	91	93	78	94
Batı Kazakistan	240	376	353	369	347	390	316	380
Karaganda	240	243	272	303	294	316	260	304
Kostanay	184	190	190	188	214	229	188	212
Kızılorda	162	188	211	258	275	315	217	273
Mangıstav	464	538	638	695	666	781	527	646
Pavlodar	259	285	276	273	273	335	267	303
Kuzey Kazakistan	148	143	148	157	167	179	155	172
Güney Kazakistan	106	92	87	83	92	91	86	105
Toplam	158	161	163	169	169	190	185	217

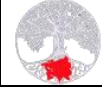
Tablo 7. Kazakistan'da 2003–2010 İçin Bölgesel Birimlerde Kişi Başına Düşen GSYİH (Bin Tenge)

PERROUX'UN BÜYÜME KUTUPLARI YAKLAŞIMI VE BÖLGE BİLİMDEKİ UYGULAMASI

İktisadi kalkınma çok boyutlu bir kavram olup çoğu kez ivmesel olarak büyümeyle karıştırılmaktadır. Halbuki iktisadi kalkınma, iktisadi büyümenin istikrarını sağlayacak ekonomik ve sosyal şartlarda değişimi ve bu değişimin de gelişim şeklinde olmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla da iktisadi büyüme gelişmiş ülkelerin sorunuyken iktisadi kalkınma az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunudur (Erkal, 1994: 262). Çünkü gelişmiş ülkelerde zaten büyümeyi sağlayacak ekonomik yapı oluşmuştur. Halbuki istikrarlı ve yüksek oranlı büyümenin tesisine imkan verecek bir ekonomik yapının tesisi gerçekleşmişse büyümenin miktarı ve istikrarı, mevcut gelişmiş ekonomik yapının atıl kalıp kalmadığıyla ilgili olacaktır. Diğer bir deyişle gelişmiş bir ekonomide şayet yüksek oranlı büyüme sağlanamamışsa sorun gelişmiş bir ekonomik yapının tesis edilememiş olmasından değil tesis edilmiş olan gelişmiş ekonomik yapının işleyip-işlememesinden ileri gelmektedir. Bu sebeple de büyümede istikrar ve yüksek ivmenin yeniden tesisinde kurulu ekonomik yapının organizasyonunda gerçekleştirilecek önlemler yeterli olabilecektir. Halbuki az (düşük) veya orta gelişmişlik düzeyinde (gelişmekte) olan ekonomilerde sorun organizasyonla sınırlı olmayıp bunun çok ötesindedir. Örneğin tarıma dayalı bir ekonomide yıllık üretim hacminde iklim önemli bir etkidir. Kuraklığın olduğu yıllarda daralma yaşanırken iklim koşullarının elverişli olduğu yıllarda büyümenin yaşanması beklenir. Tarıma dayanan ekonomilerde olduğu gibi turizme dayanan ekonomilerde de benzer yapıyla karşılaşmaktadır. O halde bu tür ekonomilerde büyümenin rastlantısallığı savunulabilir. Rastlantısal büyümeyle tanımlayabileceğimiz az ve orta gelişmiş ülke ekonomilerindeki büyüme oranlarıyla da kalkınmayı özdeş tutmak bu sebepten ötürü oldukça güçleşecektir. Bu ülkelerde büyümenin istikrara kavuşturulması için ekonomik yapının yeniden inşası gerekmektedir. Bu inşaa başarıya ulaştığında da gelişmiş ülke konumuna erişilmektedir.

Düşük ve orta gelişmiş ekonomilerin sorunu olarak tanımlayabileceğimiz iktisadi kalkınma konusunda iki temel yaklaşım vardır: Dengeli ve dengesiz kalkınma hipotezleri.

Dengeli kalkınma hipotezinde kalkınma için eşitsizliklerin giderilmesinden hareket edilmekteyken dengesiz kalkınma hipotezinde belirlenen lider sektör ve bölge seçimi vardır.

Dengeli kalkınma hipotezinin II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren ortaya koyulduğu görülmektedir. Rosenstein Rodan (1943) çalışmasında gelişmemiş Doğu Avrupa ülkelerinde mevcut ekonomik yapıyı tahlil ederken sınırlı kaynağa sahip ülkelerde sektörel büyümede uyum sağlanmalıdır. Sektörler birbirinin rakibi değil tamamlayıcısıdır. Dışsal ekonomilerde sektörel ve firmasal bazda birbiriyle bütünleşme oluşturulunca bundan sosyal hasıla da elde edilecektir. Bütünleşmenin ortaya çıkartacağı sosyal hasılaya Alfred Marshal'dan sonra ilk defa sistematik olarak da kullanan teorisyen olmuştur (Manisalı, 1975: 62). Dengeli kalkınma teorileriyle ilgili kalkınma iktisatçılarının ortak savunumu, söz konusu büyüme stratejilerinin sürdürülebilirliğinde yeterli kaynakların bulunmadığı yönündedir (Parasız, 2005: 20). Dolayısıyla da kalkınma iktisatçıları, dengeli kalkınma teorilerinin başarısı konusunda çok da iyimser görüşe sahip değillerdir.

Dengesiz kalkınma teorileri içerisinde öncü çalışma olarak kabul edebileceğimiz büyüme kutupları yaklaşımı ekonomi yazınına Rosenstein Rodan'ın çalışmasından altı yıl sonra 1949 yılında François Perroux tarafından kazandırılmıştır. Geliştirilen bu kavram da 1950'ler boyunca sihirli bir etiket ve söz konusu çalışma da ilgili yayınlarda mutlaka kullanılan bir yayın haline dönüşmüştür. Ancak sıklıkla alıntı yapılması, literatürde karışıklıklara da yol açmıştır. Perroux 1950'deki ilk çalışmasında coğrafi değil ekonomik düzeyle ilgili olarak büyüme kutupları yaklaşımını getirmiştir (Darvent, 1969: 5-6). Fransız ve Belçikalı ekonomist ve plancılar tarafından geliştirilen bu yaklaşım, bölgesel ekonomik kalkınma planlamasında yeni bir yöntem veya strateji olarak dünya çapında kabul görmüş ve bölgesel kalkınmayı teşvik etmiştir (Moore, 1972: 253).

Mekan dengesi modeli olarak da ifade bulan bu yaklaşımda gelişme noktası sanayi olup ekonominin lokomotif sektörü konumda yer almakta ve yan sanayi ile diğer dallar vasıtasıyla da tüm ekonomiyi içine alarak kalkınmanın süratlendirilmesi prensibinden hareket edilmektedir (Gündüz, 2006: 25). Dönemin özelliğine bakıldığında sanayileşme ile büyüme neredeyse özdeş kabul edilmekte olup hedef de sanayi üretimini arttırmak olmuş, büyük endüstriyel komplekslerin cazibelerinin artıp işleyebilmeleri için de büyüme kutbunu oluşturan büyük kent merkezlerinde yığılmaların gerçekleştirilmesine yönelinmiştir. Bölgesel politikalar yoluyla bu amacın gerçekleştirilmesi de kamu müdahalesi yoluyla ve yukarıdan aşağıya doğru şekillenerek yaygınlaşmıştır (Christofakis ve Papadaskalopoulos, 2011: 6-7). Perroux tarzı bölgesel büyüme modellerinde de işletme büyüklükleri, bilginin tasarım ve iletimi ile yeni teknolojilerden oluşan üç ayaklı ölçümlerden hareket edilmiştir (Plummer ve Taylor, 2001: 222-223). Dolayısıyla da bölgesel büyümede yüksek maliyetlerle karşılaşılacağından devlet müdahalesinde de zorunluluk oluşmaktadır. Buna göre kamu yatırımlarının belirlenen birkaç kentte toplanarak yönlendirilmesi amaçlanmaktadır (Sertesin, 2008:1). Bu yaklaşıma dayanarak türetilen "kutup bölge" kavramı da, bölgesel merkezlerin cazibe merkezi haline dönüşümleri ve kendi hinterlandında olan daha küçük bölgesel birimlerle etkileşim içinde olan dinamik bir kavram halini almaktadır (Erge vd, 2007: 34).

PERROUX'UN BÜYÜME KUTUPLARI YAKLAŞIMININ KAZAKİSTAN EKONOMİSİ İÇİN İSTATİSTİK SINAMASI

Veri Tasarımı

Çalışmada kullanılan veriler, Kazakistan Federal Devler İstatistik Hizmetleri web sitesin de düzenli olarak yayımlanan bölgesel üretim istatistiklerine dayanmaktadır. Bu kapsamda 2000 yılından itibaren yıllık bölgesel verilere ulaşılmasına karşılık nüfus istatistiklerinde 2003 yılından başlayarak 2010'a kadar verilerin getirilebilmesi mümkün olmuştur. Bu sebeple de çalışma 2003–2010 yılları arasını kapsamıştır.

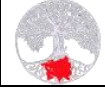
Yöntem

Bölgearası eşitsizliğin tespitine yönelik olarak çok bileşenli ve tek bileşenli eşitsizlik endeksleri olmak üzere iki ana yaklaşım bulunmaktadır. Çok bileşenli eşitsizlik endekslerinin oluşturulmasında temel hareket noktası, özellikle kalkınma konusunda tek göstergenin gösterge kabiliyetinin zayıf kalacağıdır. Buna göre de çok sayıda gösterge aritmetik – geometrik ortalamadan asal bileşenler – faktör analizi sonuçlarına dayanan asal bileşen – faktör skorlarının oluşturulmasına kadar farklı çeşitli yaklaşımlarla çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Endeks oluşturmada kullanılan istatistik yöntemlerinden kullanılan değişkenlere kadar çok sayıda eleştiri getirilen çok bileşenli (çoklu) eşitsizlik endekslerinin gözlem yapılan bölgelerin tamamında yol açtığı dengesizliği ortaya koyma işlevi bulunmamaktadır. Gözlemlerin her birisi için türetilen skorlar mukayeseli sıralama imkanı sağlamakta olup, tek bileşenli (tekli) bölgesel eşitsizlik endekslerinden temel farklılığı da bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Gini katsayısı tekli eşitsizlik endeksleri içerisinde Ravallion (2001, 6)'un, Fedorov (2002, 447)'un Moran (2003, 353)'ın ve diğer pek çok bilim adamının da vurguladığı üzere en yaygın olarak bilineni konumundadır. Bu katsayı ilk defa 1912 yılında Corrado Gini tarafından türetilmiştir (Sen, 1973). Gini katsayısının bir asrı aşan süre önce türetilmesinin ardından literatürde pek çok farklı tekli eşitsizlik endeksinin de türetilmesi sonucuyla karşılaşılmaktadır. İşte Atkinson bölgesel eşitsizlik endeksi de Gini katsayısı sonrasında türetilen endekslerden biridir. Bu katsayının diğerlerinden ayırt edici özelliği ise normatif sosyal fayda modellerine dayanmasıdır (Chakravarty, 1996).

Tekli bölgearası eşitsizlik endekslerinin çok sayıda farklı uygulamalarının oluşu, Atkinson endeksinin de istatistiksel açıdan gösterge kabiliyetinin sınanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu kapsamda gerçekleştirilen çeşitli yöntem sinaması çalışmasında endeksle ilgili son derece olumlu sinama sonuçlarıyla karşılaşılmıştır. Buna göre Harvey (2005) Atkinson endeksi ile Gini katsayısı arasında kuvvetli ilişkinin varlığını tespit etmiş, hatta Garcia ve Molina (2001, 2418) , en iyi göstergenin Gini katsayısı olmayıp Atkinson endeksi olduğunu savunmuştur. Bir diğer araştırmacı olan Salas (1997)'a göre ise Atkinson endeksinin performansı oldukça tatminkardır.

Atkinson endeksini diğer tekli eşitsizlik endekslerinden ayırt eden üstün yönleri mevcuttur. Bunları dört başlık altında toplamak mümkündür. Buna göre:

- 1- Eşitsizlik ölçümlerinde etik uygulamaların ilk modern versiyonu versiyonuna 1970’te Antony B. Atkinson tarafından türetilen bu endekstir (Pedersen, 2004, 34). Dolayısıyla yoksunluğun tespiti açısından etik anlamda öncü yöntem özelliğindedir.
- 2- Bir diğer ayırt edici üstün yönü ise mevcut bölgesel dengesizliğin tam denge durumuna göre ne ölçüde sosyal fayda kaybına yol açtığına tespit edilebilmesine imkan tanınmasıdır. Bu özelliği ile Atkinson endeksi, son derece duyarlılığı yüksek yoksulluk endeksi olma özelliğine sahip olmaktadır.
- 3- Bölgelerarası dengesiz dağılımın beraberinde getirdiği sosyal fayda kayıplarının hesaplanmasına imkan tanınması ile Atkinson endeksi, analize tabi tutulan bölgelerdeki tüm bireylerin tam eşit dağılım durumuna göre yüzde kaçlık fayda / refah elde edebildiğini ve yüzde kaçlık fayda / refah kaybının mevcut olduğunu tespit edilmesine imkan tanımaktadır (Redigor vd. 2003, 963).
- 4- Yüzdeler birime göre sosyal fayda/refah ve sosyal fayda/refah kayıplarına ulaşılması, beraberinde analize tabi tutulan bölgesel birimlerin bütününde toplumca hissedilen – hissedilmeyen kişi başına düşen miktarların hesaplanmasını da mümkün kılmaktadır.

Orijinal Atkinson katsayısının hesaplanmasında kullanılan formül

$$I = 1 - \left[\sum_i \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad [1]$$

şeklinde (Atkinson, 1970, 257). Bu formülde y geliri, μ ortalama geliri, ε ise farklı gelir seviyelerinde gelir transferine duyarlılık düzeyini tanımlamaktadır.

Bölgeler arası eşitsizliğin hesaplanmasında ise Atkinson katsayısının formülü

$$A_{(\Omega)} = 1 - \left[\frac{P_i}{P} \times \left(\sum_{i=1}^n \frac{Y_i/P_i}{\bar{Y}/\bar{P}} \right)^{1-\Omega} \right]^{\frac{1}{1-\Omega}} \Leftrightarrow \Omega \neq 1 \quad [2]$$

şeklinde. Buna göre “ $A_{(\Omega)}$ ” Atkinson endeksini, “ Y_i ” i bölgesel birimindeki üretimi, “ \bar{Y} ” Bu çalışma için Kazakistan’daki 16 bölgesel birim başına düşen ortalama üretim miktarını tanımlamaktadır. “ P_i ” i bölgesel birimindeki nüfusu ve “ \bar{P} ” bir bölgesel birim başına düşen ortalama nüfusu tanımlamaktadır. “ Ω ” ise duyarlılık parametresini göstermektedir.

Ω duyarlılık parametresinin ne olacağı konusunda bilim insanları özgür olup, genelde yüksek duyarlılığı ifade ettiğini savunarak hesaplama kolaylığı sebebiyle 2 değerini vermektedirler (Öztürk, 2005, 99). Söz konusu parametre varlıklardan çok varlıklı olmayana, yoksundan çok yoksun olmayana göre yeniden dağılımda karşılaştırmalı duyarlılığı ifade etmektedir. Ω değeri ne kadar yüksek olursa, gelir dağılımı transferinin daha düşük olan arka

kısımındakilerin duyarlılığının da “orta-düşük gelirli” o kadar daha fazla hissedileceğini varsaymaktadır (Spatz, 2006, 109).

İlgili Literatür

Bölgeler arası dengesiz dağılımı ve yol açtığı eşitsizliği tespitiye yönelik olarak tekli bölgesel eşitsizlik endekslerinin kullanıldığı çok sayıda çalışma mevcuttur. Ulusal literatüre bakıldığında illere göre GSYİH düzeylerinin dengesizliğini konu edinen çalışmalara örnek olarak Öztürk (2005)' ün, Gezici ve Keskin (2005)' in, Dayıoğlu ve Başlevent (2006)' in, Çiftçi (2008)' nin çalışmaları örnek verilebilir. Konuyla ilgili uluslararası literatüre örnek olarak da Chen ve Fleisher (1996)' ın, Salas (1997)' in, Federov (2002)' un, Castro (2003)' nun, Redigor vd (2003)' nin, Wan vd (2007)' nin, Villaverde ve Maza (2012)' nin, Bleys (2013)' in çalışmaları örnek verilebilir.

Bulgular

Çalışmada Kazakistan'daki 16 yerel birim esas alınarak yerel birimlerdeki GSYİH'nın yerel birim nüfuslarıyla dengeli gerçekleşme düzeyi tespit edilmiştir. Buna göre 2003-2010 arasındaki dönemde gerçekleşen Atkinson katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamada Atkinson değerlerinin 0.275 ile 0.433 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Tam bölgesel denklik durumunda 0, tam bölgesel dengesizlik durumunda 1 değerini alacak olan Atkinson tekli bölgesel eşitsizlik endeksi yaklaşımına göre 16 yerel birim arasında nüfusa göre üretimde yaşanan bölgesel dengesizlik sebebiyle oluşan sosyal refah (fayda) kaybı da %27.5 ile %43.3 arasında değişmiştir. Diğer bir deyişle Kazakistan toplumunun 16 yerel birim arasında üretimin yerel birimlerdeki nüfusa dengesiz dağılımı sebebiyle ideal düzeyi ifade eden tam denge (eşitlik) durumuna göre üretimden sağladığı sosyal refah düzeyi %72.5 ile %57.7 arasında değişmektedir. Bir diğer ifadeyle Kazakistan toplumu 2003-2010 arasındaki dönemde gerçekleştirilen üretimin %27.5'i ile %43.3'ü arasında değişen oranlarda mevcut üretimi hissedemez ya da yokmuş gibi hissederken, üretimin %72.5 ile %57.7'si arasında değişen oranlardaki kısmını hissedebilmiştir. Konuyla ilgili ilk bulgular tablo 8'de sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Atkinson Katsayısı	0,275	0,351	0,388	0,433	0,380	0,393	0,363	0,369
Sosyal Refah Oranı (%)	72,5	64,9	61,2	56,7	62,0	60,7	63,7	63,1
Sosyal Refah Kaybı Oranı (%)	27,5	35,1	38,8	43,3	38,0	39,3	36,3	36,9

Tablo 8. Kazakistan'da 2003–2010 İçin Atkinson Endeks Değerleri

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 2003-2006 arasında bölgelerarası dengesizlikte süratli artış yaşanmıştır. 2007'deki kısmi düzelmeye karşılık bölgelerarası eşitsizlikten kaynaklanan sosyal refah kaybında ciddi bir iyileşmeyle karşılaşamadığı gibi 2003'teki seviyeye de bir daha ulaşamamıştır. Buna göre ilk olarak cari Tenge fiyatlarıyla GSYİH'nın gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen kısımları 2003-2010 arası dönem için hesaplanarak tablo 9'da sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyar Tenge)	3.342,9	3.809,6	4.645,7	5.786,7	7.971,9	9.743,1	10.832,0	13.579,7
Cari Fiyatlarla Hissedilen GSYİH (Milyar Tenge)	2423,0	2472,3	2843,3	3278,5	4945,7	5913,5	6898,8	8571,7
Cari Fiyatlarla Hissedilmeyen GSYİH: Sosyal Refah Kaybı (Milyar Tenge)	919,9	1337,2	1802,4	2508,2	3026,2	3829,6	3933,2	5008,0

Tablo 9. Kazakistan'da 2003–2010 Arasında Cari Fiyatlarla Gerçekleşen, Hissedilen ve Hissedilmeyen GSYİH Düzeyleri (Milyar Tenge)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi 2003-2010 yılları arasında cari Tenge fiyatlarıyla GSYİH'da 4.1 katlık artışın yaşanmasına karşılık, yaşanan bölgelerarası dengesizlikten kaynaklanan refah kayıpları sebebiyle hissedilebilen GSYİH düzeylerinde bu artış 3.5 katla sınırlı kalmıştır. Bu sonuçta Kazakistan toplumunca hissedilemeyen GSYİH düzeyinde 2003-2010 yılları arasında 5.4 katlık artışın yaşanması etkili olmuştur. İkinci olarak sabit Tenge fiyatlarıyla GSYİH'nın gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen kısımları 2003-2010 arası dönem için hesaplanarak tablo 10'da sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sabit Fiyatlarla GSYİH (Milyar Tenge)	3.342,9	3.410,5	3.635,1	3.971,6	4.765,1	5.329,9	5.317,6	6.516,2
Sabit Fiyatlarla Hissedilen GSYİH (Milyar Tenge)	2423,0	2213,4	2224,8	2250,2	2956,2	3234,9	3386,7	4113,1
Sabit Fiyatlarla Hissedilmeyen GSYİH: Sosyal Refah Kaybı (Milyar Tenge)	919,9	1197,2	1410,3	1721,5	1808,8	2095,0	1930,9	2403,0

Tablo 10. Kazakistan'da 2003–2010 Arasında Sabiti Fiyatlarla Gerçekleşen, Hissedilen ve Hissedilmeyen GSYİH Düzeyleri (Milyar Tenge)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi 2003-2010 yılları arasında sabit Tenge fiyatlarıyla GSYİH'da 1.9 katlık artışın yaşanmasına karşılık, yaşanan bölgelerarası dengesizlikten kaynaklanan refah kayıpları sebebiyle hissedilebilen GSYİH düzeylerinde bu artış 1.7 katla sınırlı kalmıştır. Bu sonuçta Kazakistan toplumunca hissedilemeyen GSYİH düzeyinde 2003-2010 yılları arasında 2.6 katlık artışın yaşanması etkili olmuştur. Üçüncü olarak da ABD\$ fiyatlarıyla GSYİH'nın gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen kısımları 2003-2010 arası dönem için hesaplanarak tablo 11'de sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GSYİH (Milyar ABD\$)	30,8	43,2	57,1	81,0	104,9	133,4	115,3	146,0
Hissedilen GSYİH (Milyar ABD\$)	22,3	28,0	35,0	45,9	65,1	81,0	73,4	92,1
Hissedilmeyen GSYİH: Sosyal Refah Kaybı (Milyar ABD\$)	8,5	15,2	22,2	35,1	39,8	52,5	41,9	53,8

Tablo 11. Kazakistan'da 2003–2010 Arasında ABD\$ Türünden Gerçekleşen, Hissedilen ve Hissedilmeyen GSYİH Düzeyleri (Milyar ABD\$)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi 2003-2010 yılları arasında ABD\$ fiyatlarıyla GSYİH'da 4.7 katlık artışın yaşanmasına karşılık, yaşanan bölgelerarası dengesizlikten kaynaklanan refah kayıpları sebebiyle hissedilebilen GSYİH düzeylerinde bu artış 4.1 katla sınırlı kalmıştır. Bu sonuçta Kazakistan toplumunca hissedilemeyen GSYİH düzeyinde 2003-2010 yılları arasında 6.3 katlık artışın yaşanması etkili olmuştur.

GSYİH bütününe yönelik hesaplanan cari, sabit Tenge ve ABD\$ cinsinden hesaplamaların ardından, fert başına düşen miktarların hesaplanmasına geçilmiştir. İlk olarak da cari Tenge fiyatlarıyla fert başına düşen gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen GSYİH düzeyleri tablo12'de sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cari Fiyatlarla Fert Başına Düşen GSYİH (Tenge)	224.856	254.800	308.175	380.219	517.763	625.702	677.747	838.014
Cari Fiyatlarla Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH (Tenge)	162.982	165.360	188.612	215.416	321.217	379.762	431.651	528.969
Cari Fiyatlarla Hissedilmeyen Fert Başına Düşen GSYİH: Sosyal Refah Kaybı (Tenge)	61.874	89.440	119.563	164.803	196.546	245.939	246.096	309.045

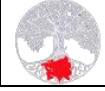
Tablo 12. Kazakistan'da 2003–2010 Arasında Cari Fiyatlarla Gerçekleşen, Hissedilen ve Hissedilmeyen Fert Başına Düşen GSYİH Düzeyleri (Tenge)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi 2003-2010 yılları arasında cari Tenge fiyatlarıyla fert başına düşen GSYİH'da 3.7 katlık artışın yaşanmasına karşılık, yaşanan bölgearası dengesizlikten kaynaklanan refah kayıpları sebebiyle hissedilebilen fert başına düşen GSYİH düzeylerinde bu artış 3.2 katla sınırlı kalmıştır. Bu sonuçta Kazakistan toplumunca hissedilemeyen fert başına düşen GSYİH düzeyinde 2003-2010 yılları arasında 5 katlık artışın yaşanması etkili olmuştur. İkinci olarak sabit Tenge fiyatlarıyla fert başına düşen GSYİH'nın gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen kısımları 2003-2010 arası dönem için hesaplanarak tablo 13'te sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sabit Fiyatlarla Fert Başına Düşen GSYİH (Tenge)	224.856	228.111	241.138	260.960	309.482	342.287	332.718	402.118
Sabit Fiyatlarla Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH (Tenge)	162.982	148.039	147.583	147.849	192.000	207.747	211.905	253.824
Sabit Fiyatlarla Hissedilmeyen Fert Başına Düşen GSYİH: Sosyal Refah Kaybı (Tenge)	61.874	80.072	93.555	113.111	117.481	134.540	120.813	148.294

Tablo 13. Kazakistan'da 2003–2010 Arasında Sabit Fiyatlarla Gerçekleşen, Hissedilen ve Hissedilmeyen Fert Başına Düşen GSYİH Düzeyleri (Tenge)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi 2003-2010 yılları arasında sabit Tenge fiyatlarıyla fert başına düşen GSYİH'da 1.8 katlık artışın yaşanmasına karşılık, yaşanan bölgearası dengesizlikten kaynaklanan refah kayıpları sebebiyle hissedilebilen fert başına düşen GSYİH düzeylerinde bu artış 1.6 katla sınırlı kalmıştır. Bu sonuçta Kazakistan toplumunca hissedilemeyen GSYİH düzeyinde 2003-2010 yılları arasında 2.4 katlık artışın yaşanması etkili olmuştur. Üçüncü olarak da ABD\$ fiyatlarıyla fert başına düşen GSYİH'nın gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen kısımları 2003-2010 arası dönem için hesaplanarak tablo 14'te sunulmuştur.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Fert Başına Düşen GSYİH (ABD\$)	2.074	2.887	3.789	5.322	6.810	8.570	7.215	9.008
Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH (ABD\$)	1.503	1.874	2.319	3.015	4.225	5.201	4.595	5.686
Hissedilmeyen Fert Başına Düşen GSYİH: Sosyal Refah Kaybı (ABD\$)	571	1.013	1.470	2.307	2.585	3.368	2.620	3.322

Tablo 14. Kazakistan'da 2003–2010 Arasında ABD\$ Türünden Gerçekleşen, Hissedilen ve Hissedilmeyen Fert Başına Düşen GSYİH Düzeyleri (ABD\$)

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi 2003-2010 yılları arasında ABD\$ fiyatlarıyla fert başına düşen GSYİH'da 4.3 katlık artışın yaşanmasına karşılık, yaşanan bölgelerarası dengesizlikten kaynaklanan refah kayıpları sebebiyle hissedilebilen fert başına düşen GSYİH düzeylerinde bu artış 3.8 katla sınırlı kalmıştır. Bu sonuçta Kazakistan toplumunca hissedilemeyen fert başına düşen GSYİH düzeyinde 2003-2010 yılları arasında 5.8 katlık artışın yaşanması etkili olmuştur.

Ülke bütünü ve fert başına düşen gerçekleşen, hissedilen ve hissedilemeyen GSYİH düzeylerinin cari ve sabit Tenge fiyatları ile ABD\$ türünden tespitinin ardından büyüme oranlarının hesaplanması gerçekleştirilmiştir. Buna göre ilk olarak cari ve sabit Tenge fiyatları ile ABD\$ türünden gerçekleşen ve hissedilen GSYİH bütününde bir önceki yıla göre yaşanan yüzdelik değişim 2004-2010 yılları arası dönem için hesaplanmıştır. Bulgular tablo 15'te toplu olarak sunulmuştur.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cari Fiyatlarla Büyüme	14,0%	21,9%	24,6%	37,8%	22,2%	11,2%	25,4%
Cari Fiyatlarla Hissedilen GSYİH'da Büyüme	2,0%	15,0%	15,3%	50,9%	19,6%	16,7%	24,2%
Sabit Fiyatlarla Büyüme	2,0%	6,6%	9,3%	20,0%	11,9%	-0,2%	22,5%
Sabit Fiyatlarla Hissedilen GSYİH'da Büyüme	-8,7%	0,5%	1,1%	31,4%	9,4%	4,7%	21,4%
ABD\$ Türünden GSYİH'da Büyüme	40,0%	32,3%	41,8%	29,5%	27,3%	-13,6%	26,6%
ABD\$ Türünden Hissedilen GSYİH'da Büyüme	25,4%	24,8%	31,3%	41,8%	24,5%	-9,3%	25,5%

Tablo 15. Kazakistan'da 2004–2010 Arasında Cari, Sabit Tenge ve ABD\$ Türünden Fiyatlarla Gerçekleşen ve Hissedilen GSYİH'da Bir Önceki Yıla Göre Büyüme (%)

Tablo 15' dikkat edildiğinde 2007'de ve 2009'da bir önceki yıla göre yaşanan büyüme düzeylerinde hissedilen GSYİH düzeylerindeki büyümenin GSYİH gerçekleşmesindeki büyüme oranlarının üzerinde gerçekleşebildiği gözlemlenmektedir. Buna karşılık geriye kalan tüm yıllarda bölgelerarası eşitsizlikte yaşanan kötüleşmeyle birlikte hissedilen GSYİH'daki büyümenin gerçekleşmelerdeki büyümenin altında kaldığı açıkça görülmektedir. Benzer yapı fert başına düşen hissedilen ve gerçekleşen GSYİH düzeylerinde bir önceki yıla göre yaşanan yüzdelik değişimlerde de (büyüme) yaşanmış olup tablo 16'da sonuçlar toplu olarak sunulmuştur.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Cari Fiyatlarla Fert Başına Düşen GSYİH'da Büyüme	13,3%	20,9%	23,4%	36,2%	20,8%	8,3%	23,6%
Cari Fiyatlarla Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH'da Büyüme	1,5%	14,1%	14,2%	49,1%	18,2%	13,7%	22,5%
Sabit Fiyatlarla Büyüme	1,4%	5,7%	8,2%	18,6%	10,6%	-2,8%	20,9%
Sabit Fiyatlarla Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH'da Büyüme	-9,2%	-0,3%	0,2%	29,9%	8,2%	2,0%	19,8%
ABD\$ Türünden Fert Başına Düşen GSYİH'da Büyüme	39,2%	31,2%	40,5%	28,0%	25,8%	-15,8%	24,9%
ABD\$ Türünden Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH'da Büyüme	24,6%	23,8%	30,0%	40,1%	23,1%	-11,7%	23,7%

Tablo 16. Kazakistan'da 2004–2010 Arasında Cari, Sabit Tenge ve ABD\$ Türünden Fiyatlarla Gerçekleşen ve Hissedilen Fert Başına Düşen GSYİH'da Bir Önceki Yıla Göre Büyüme (%)

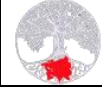
TARTIŞMA VE SONUÇ

Kazakistan, kapladığı coğrafi büyüklüğü, doğal kaynakları ile Türk dünyası içerisinde önemli ağırlığa sahip bir ülke konumundadır. SSCB'nin dağılması sonrası bağımsızlığını kazanan ülkenin ekonomik yapısında da köklü değişikliklere gidilmiştir. Liberal pazar ekonomisine uyum sürecinin uzun yıllardır sürmekte olduğu ülkede gerçekleştirilen ekonomik büyüme performansı, özellikle uluslararası karşılaştırmalarda Kazakistan'ın üst surlara çıkmasına imkan tanımıştır. Ancak söz konusu büyüme ABD\$ türünde GSYİH düzeylerinde olup, reel büyüme performansının oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Tenge'nin değerlendirilmesine dayanan bir stratejinin benimsendiği açıktır.

Kazakistan'ın uluslararası konumunun gelişimine bakıldığında, Birleşmiş Milletler insani gelişmişlik endeksi açısından belirgin bir iyileşmenin yaşandığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Giderek uluslararası karşılaştırmalarda gösterge özelliğine bürünen modern kölelik düzeyindekilerin ülke içerisindeki ağırlıkları açısından da Rusya Federasyonu başta olmak üzere eski SSCB ülkeleri içerisinde görece iyi konumda olan ve yoksulluğun derinliği açısından kısmen tatminkar durumda olan konumda olduğu dikkat çekmektedir.

Kazakistan ekonomisi bölgesel birimlere göre incelendiğinde ise bölgeler arasında ciddi dengesizliğin mevcut olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme ve genel anlamda refah düzeyleri açısından çok da kötü konumda olmayan ülkede nüfusa göre yerel bölgesel birimlerde gerçekleştirilen üretimde eşitsizlik ciddi konuma erişmiş görünmektedir. Özellikle 2003 sonrasında düzelmeye yaşanmaması ve kronikleşen bir bölgesel dengesizlik sorununa sahip olunması dikkat çekicidir. Ülkenin gelir düzeyi ve bulunduğu gelişmişlik düzeyi düşünüldüğünde, ulusal kaynakların sınırlılığı karşısında kaynakların genele yayılmasındaki güçlükler gündeme gelecektir. Bu noktada da 1950'lerden itibaren küresel literatürde ve buna bağlı olarak da küresel ölçekte ulusal programlarda popülerite kazanan Perroux'un büyüme kutbu ve buna dayanarak geliştirilen büyüme merkezleri kuramına uygun bir büyüme stratejisinin varlığıyla karşılaşılmaktadır.

Perrouxgil yaklaşımda, sınırlı kaynaklara sahip düşük ve orta gelirli ülkelerin sınırlı kaynaklarını tüm sektörleri ve buna dayalı olarak da tüm bölgeleri eş anlı olarak geliştirme stratejisini aşarıyla uygulama şanslarının sınırlı olacağı varsayımından hareket edilerek,

kaynakların birkaç işkolu-alt sektörün ve buna dayalı olarak da yerel bölgesel büyüme merkezinin geliştirilmesine aktarılması amacı mevcuttur. Fordizmin etkisinin henüz son derece yoğun olduğu bir dönemde geliştirilen bu kuramda sanayi sektörü içerisinde işkolu-alt sektör olarak büyüme kutuplarının belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir. Sanayi ötesi toplum sürecinin yaşanmakta olduğu günümüzde fordizmin etkisi sınırlanmıştır. Dolayısıyla da ilk bakışta Perrouxgil yaklaşımların terk edileceği düşünülebilir. Ancak Perrouxgil yaklaşımın temel prensibini oluşturan sınırlı kaynakların birkaç alt sektör-ışkolu ve bölgeye yönlendirilmesinde tasarım, yığılma ve teknoloji üçlemesiyle uygulamaya girişilmesi gereğinin ortaya koyulmuş olması, belirlenecek alt sektör-ışkollarında günümüz koşullarına göre değişimle adaptasyonun sağlanabileceği gerçeğini de ortaya koymaktadır. Kazakistan özeline dönüldüğünde, ilk başta başkentin taşındığı ve yeni bir idari ve finans merkezi oluşturma amacının varlığı gözlemlenebilmektedir. Bu da 2003-2010 arası dönemde yerel birimler arasında üretimin dengesiz dağılımından kaynaklanan ciddi ve kronikleşen sosyal refah kayıplarının varlığına karşılık, modern kölelik endeksindeki ya da Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndaki insani gelişmiş düzeylerinde yaşanan iyileşmeyi bir ölçüde de olsa açıklamaktadır. Ancak söz konusu bölgesel dengesizliğin merkez-çevreci yaklaşımın öngördüğü dengesizliğin sürekli ve artarak sürececek yapıya mı bürüneceği, yoksa Perrouxgil yaklaşımlarda savunulduğu üzere büyüme merkezlerinin hinterlandındaki yerel birimlerin de gelişimini destekleyeceği konusunda henüz netlik bulunmamaktadır. Önümüzdeki birkaç on yıl içerisinde söz konusu sonuçların daha sağlıklı alınması muhtemeldir.

REFERENCES

- Atkinson, A. B. (1970), “On the Measurement of Inequality”, *Journal of Economic Theory*, 2: 244–263.
- Bleys, B. (2013), “The Regional Index of Sustainable Economic Welfare for Flanders, Belgium” *Sustainability*, 5(2): 496-523.
- Castro, JV. (2003), “Regional Convergence, Polarisation and Mobility in the European Union, 1980–1996” *Journal of European Integration*, 25(1): 73–86.
- Chakravarty, S. (1996), “A Measurement of Spatial Disparity: The Case of Income Inequality”, *Urban Studies*, 33 (9): 1671–1686.
- Chen, J ve Fleisher, BM. (1996), “Regional Income Inequality and Economic Growth in China” *Journal of comparative economics*, 22(2): 141–164.
- Christofakis, M., & Papadaskalopoulos, A. (2011), “The Growth Poles Strategy in Regional Planning: The Recent Experience of Greece”, *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 6(2): 5-20.
- Çiftçi, M. (2008), “Ülkelerarası Küresel Eşitsizlik – Reel Büyüme İlişkisinin Uzun Dönemli Gelişimi”, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1): 919-952.
- Darwent, D. F. (1969), “Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning— a Review”, *Environment and Planning*, 1: 5-32.
- Dayıoğlu M, Başlevent C. (2006). Imputed rents and regional income inequality in Turkey: a subgroup decomposition of the Atkinson index. *Regional Studies*, 40(8): 889–905.
- Erkal, Mustafa (1994), *Sosyoloji (Toplumbilim)*, 6. Basım, Der yayınları, İstanbul.
- Fedorov, L. (2002), “Regional Inequality and Regional Polarization in Russia, 1990–99”, *World Development*, 30 (3): 443–456.

- Garcia, I. ve Molina, J. A. (2001), "The Effects of Region on the Welfare and Monetary Income of Spanish Families", *Urban Studies*, 38 (13): 2415-2424.
- Gezici, F. ve Keskin, B., (2005), Interaction between Regional Inequalities and Internal Migration in Turkey, http://www.feweb.vu.nl/ersa2005/final_papers/132.pdf
- Gündüz, Ali Yılmaz (2006), Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin yayınları, Ankara.
- Harvey, J. (2005), "A note on the 'natural rate of subjective inequality' hypothesis and the approximate relationship between the Gini coefficient and the Atkinson index", *Journal of Public Economics*, 89: 1021–1025.
- Hope for Children Organization Australia Ltd (2014), The Global Slavery Index 2014, Australia.
- Manisalı, Erol (1975), Gelişme Ekonomisi, İÜ İktisat F. Yayınları, İstanbul.
- Moore, C. W. (1972), "Industrial Linkage Development Paths in Growth poles: a Research Methodology", *Environment and Planning*, 4: 253-271
- Moran, T. P. (2003), "On the Theoretical and Methodological Context of Cross-National Inequality Data", *International Sociology*, 18 (2): 351-378.
- Öztürk, L. (2005), "Bölgearası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) Göre Eşitsizlik İndeksleri İle Bir Analiz, 1965–2001", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 10: 95–110.
- Parasız, İlker (2005), Kalkınma Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pedersen, A. W. (2004), "Measurement Inequality as Relative Deprivation: A Sociological Approach to Inequality", *Acta Sociologica*, 47: 31-49.
- Plummer, P., & Taylor, M. (2001), "Theories of Local Economic Growth (part 1): Concepts, Models, and Measurement", *Environment and Planning A*, 33(2): 219-236.
- Ravallion, M. (2001), Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond the Averages, World Bank Policy Research Working Paper. 2558, Washington, DC.
- Redigor, E., Calle, M. E., Navarro, P. ve Dominguez, V. (2003), "Trends in the Association between Average Income, Poverty and Income Inequality and Life Expectancy in Spain", *Social Science & Medicine*, 56: 961–971.
- Rosenstein-Rodan, Paul N. (1943), "Problems of industrialisation of eastern and south-eastern Europe." *The Economic Journal*: 53 (210-211): 202-211.
- Salas, R. (1997), "Welfare-consistent Inequality Indices in Changing Populations: The Marginal Population Replication Axiom A Note", *Journal of Public Economics*, 67: 145–150.
- Sen, A. K. (1973), *On Economic Inequality*, Oxford University Press, Oxford, etc.
- Serteser, Selçuk (2008), Bölgesel Gelişmede Yeni Bir Politika Aracı: Cazibe Merkezleri, TEPEV Değerlendirme Notu, Ankara.
- Spatz, J. (2006), *Poverty and Inequality in the Era of Structural Reforms: The Case of Bolivia*, Springer Verlag, Berlin.
- UNDP (2009), National Human Development Report 2009 - Realising the Rights of Persons with Disabilities in Kazakhstan,
- Villaverde J. ve A. Maza (2012), "Chinese per Capita Income Distribution, 1992–2007: A Regional Perspective" *Asian Economic Journal*, 26(4): 313–331.
- Walk Free Foundation (2013), The Global Slavery Index 2013, ?, p. 118-121.
- Wan, G., M. Lu ve Z. Chen (2007), "Globalization and Regional Income Inequality: Empirical Evidence from within China" *Review of Income and Wealth*, 53(1): 35–59.
- World Bank (2002), *World Development Report 2002*, Oxford University Press, New York.
- World Bank (2012), *World Development Report 2002*, Washington D.C.

- Yaşar Bahri Ergen, vd. (2007) “İstatistiki Bölge Birimi Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım: “Kayseri-Sivas-Yozgat” Örneği Üzerine Bir Değerlendirme,” 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı, , s. 33-38, İTÜ, DPT yayınları, İstanbul.
- http://www.eng.stat.kz/publishing/Pages/Magazines_publications.aspx